

ROLLI O‘YINLAR ORQALI BOLALARNI KASBLAR BILAN TANISHTIRISH

Alijonova Odinaxon

Qo‘qon universiteti Maktabgacha ta‘lim yo‘nalishi 1-24 guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20306863>

Annotatsiya: Maktabgacha ta‘lim tizimida bolalarni har tomonlama rivojlantirish, ularning ijtimoiylashuv jarayonini qo‘llab-quvvatlash hamda kelajakdagi hayotiy faoliyatga tayyorlash muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bolalarni turli kasblar bilan tanishtirish, mehnatga hurmat ruhida tarbiyalash va kasb egalarining jamiyatdagi o‘rnini tushuntirish dolzarb masalalardan biridir. Ushbu jarayonda rolli o‘yinlar alohida pedagogik ahamiyat kasb etadi. Chunki rolli o‘yinlar orqali bola nafaqat kasb nomlarini eslab qoladi, balki shu kasb egasining faoliyatini amaliy ravishda his etadi, tasavvur qiladi va unga nisbatan qiziqish shakllantiradi. Shifokor, o‘qituvchi, oshpaz, quruvchi, haydovchi, dehqon, tikuvchi kabi kasblarni rolli sahnalashtirish orqali bolalarda mehnatsevarlik, mas‘uliyat, muloqot madaniyati, hamkorlik va mustaqil fikrlash ko‘nikmalari rivojlanadi. Mazkur tezisda rolli o‘yinlarning nazariy asoslari, maktabgacha yoshdagi bolalarni kasblar bilan tanishtirishdagi pedagogik imkoniyatlari, tarbiyachi faoliyatining o‘rni hamda samarali metod va yondashuvlar ilmiy jihatdan yoritilgan.

Kalit so‘zlar: rolli o‘yin, kasb, maktabgacha ta‘lim, bolalar tarbiyasi, ijtimoiylashuv, pedagogik jarayon, mehnat tarbiyasi, kasbga yo‘naltirish, rivojlantiruvchi muhit, tarbiyachi.

Bugungi kunda maktabgacha ta‘lim tizimini takomillashtirish, bolalarning intellektual, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishini ta‘minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, bolani kichik yoshdan boshlab mehnatga hurmat, kasb egalari faoliyatiga qiziqish va jamiyatdagi turli kasblarning ahamiyatini tushunishga o‘rgatish muhim tarbiyaviy vazifadir. Chunki insonning kelajakdagi kasbiy yo‘nalishi, mehnatga bo‘lgan munosabati va ijtimoiy faolligi aynan bolalik davrida shakllana boshlaydi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar atrofdagi voqelikni ko‘proq kuzatish, taqlid qilish va o‘yin orqali o‘zlashtiradilar. Shu sababli kasblar bilan tanishtirishda oddiy tushuntirish emas, balki interfaol va amaliy metodlardan foydalanish samaraliroq natija beradi. Ana shunday metodlardan biri — rolli o‘yinlardir. Rolli o‘yinlar bolalarning yetakchi faoliyati bo‘lib, ular orqali bola kattalar hayotini aks ettiradi, turli vaziyatlarni qayta yaratadi va ijtimoiy tajriba orttiradi.

Rolli o‘yinlar bolalarning nutqini rivojlantirish, muloqot qilish, mustaqil qaror qabul qilish, jamoada ishlash va hissiy-intellektual rivojlanishiga katta ta‘sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, “Shifokor va bemor”, “Do‘konchi va xaridor”, “O‘qituvchi va o‘quvchi”, “Oshpaz”, “Quruvchi”, “Haydovchi”, “Sartarosh” kabi rolli o‘yinlar orqali bolalar kasb mazmunini chuqurroq anglay boshlaydilar. Kasblar bilan tanishtirish jarayonida bolaning yosh xususiyatlari, individual qiziqishlari va psixologik holati hisobga olinishi lozim. Tarbiyachi esa bu jarayonda yo‘naltiruvchi, tashkil etuvchi va rag‘batlantiruvchi shaxs sifatida muhim o‘rin tutadi. U bolaga o‘yin syujetini tushuntiradi, kerakli jihozlar bilan ta‘minlaydi, rollarni adolatli taqsimlaydi va o‘yin davomida bolalarning mustaqil fikrlashiga imkon yaratadi.

O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta‘lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan Prezident farmonlari va qarorlarida ham bolalarning kreativ fikrlashini rivojlantirish, amaliy faoliyatga tayyorlash va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish masalalari alohida ta‘kidlangan. Bu esa rolli o‘yinlar orqali kasblar bilan tanishtirishning ilmiy-pedagogik asoslarini yanada chuqur o‘rganishni talab etadi.

Mazkur tezisning asosiy maqsadi — rolli o‘yinlar vositasida bolalarni kasblar bilan tanishtirishning samarali usullarini tahlil qilish, ularning pedagogik ahamiyatini ochib berish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Rolli o‘yinlar maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatining eng muhim shakllaridan biri hisoblanadi. Psixolog va pedagog olimlarning ta’kidlashicha, aynan o‘yin orqali bola atrof-muhitni anglaydi, jamiyatdagi munosabatlarni tushunadi va shaxs sifatida shakllanadi.

Rolli o‘yinlar esa o‘z mazmuniga ko‘ra bolaning ijtimoiy tajriba orttirishida alohida ahamiyatga ega. Kasblar bilan tanishtirishda rolli o‘yinlardan foydalanish bolalarda nafaqat bilim, balki amaliy tushuncha ham hosil qiladi. Masalan, bola shifokor rolini bajarish jarayonida bemorni tinglash, unga yordam berish, muloyim gapirish kabi insoniy fazilatlarini ham o‘rganadi. O‘qituvchi rolida esa sabr, tushuntirish, tartib-intizom va mas’uliyat hissi rivojlanadi. Shuningdek, rolli o‘yinlar orqali bolalarda kasbga nisbatan hurmat va qiziqish shakllanadi. Ular har bir kasbning jamiyat uchun zarurligini anglay boshlaydilar. Masalan, dehqon bo‘lmasa non bo‘lmasligi, quruvchi bo‘lmasa uylar barpo etilmasligi, shifokor bo‘lmasa inson salomatligi xavf ostida qolishi kabi tushunchalar bolalar ongida mustahkamlanadi. Rolli o‘yinlarni samarali tashkil etish uchun rivojlantiruvchi muhit yaratish muhimdir. Guruh xonasida kasblarga oid burchaklar tashkil etilishi maqsadga muvofiq. Masalan, “Kasalxona”, “Do‘kon”, “Oshxona”, “Maktab”, “Go‘zallik saloni”, “Qurilish maydoni” kabi mini markazlar bolalarda katta qiziqish uyg‘otadi. Ushbu markazlarda kerakli atributlar: oq xalat, stetoskop, kitob, daftar, kassir apparati, oshxona anjomlari, qurilish qurollari va boshqa ko‘rgazmali vositalar bo‘lishi kerak.

Tarbiyachining vazifasi faqat o‘yinni boshlash emas, balki bolalarning o‘yin jarayonidagi fikrlash faoliyatini rivojlantirishdan ham iboratdir. U savollar beradi: “Shifokor bemorga qanday yordam beradi?”, “O‘qituvchi nima uchun dars o‘tadi?”, “Oshpaz ovqat tayyorlashda nimalarga e’tibor beradi?” kabi savollar orqali bolalarning mustaqil fikrlashi rag‘batlantiriladi.

Bundan tashqari, ota-onalar bilan hamkorlik ham muhimdir. Uy sharoitida ham bolalarning kasblar haqidagi tasavvurlarini kengaytirish zarur. Ota-onalar o‘z kasblari haqida sodda va qiziqarli tarzda tushuntirishlari, ish joyiga oid suratlar ko‘rsatishlari yoki imkon bo‘lsa bolani ish joyi bilan tanishtirishlari foydali natija beradi.

Bugungi zamonaviy pedagogik yondashuvlarda STEAM elementlari bilan rolli o‘yinlarni uyg‘unlashtirish ham samarali hisoblanadi. Masalan, quruvchi o‘yinida bola oddiy konstruksiyalar yasaydi, shifokor o‘yinida sog‘lom turmush tarzi haqida tushuncha oladi, oshpaz o‘yinida mahsulotlar va ularning foydasi bilan tanishadi. Kasblar bilan tanishtirishda milliy qadriyatlarni ham singdirish zarur. Masalan, hunarmandchilik, kulolchilik, kashtachilik, dehqonchilik kabi milliy kasblarni rolli o‘yinlar orqali o‘rgatish bolalarda milliy merosga hurmatni kuchaytiradi. Bu esa nafaqat kasbiy tarbiya, balki ma’naviy tarbiyaning ham muhim qismi hisoblanadi. Shunday qilib, rolli o‘yinlar bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiluvchi samarali pedagogik vosita bo‘lib, kasblar bilan tanishtirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Rolli o‘yinlar maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatining eng muhim va yetakchi shakllaridan biri hisoblanadi. Psixologik va pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bola atrof-muhitni, ijtimoiy munosabatlarni va kattalar faoliyatini aynan o‘yin jarayonida chuqurroq anglaydi. Ayniqsa, rolli o‘yinlar bolalarning shaxs sifatida shakllanishida, mustaqil fikrlashida, nutqiy rivojlanishida va kasblarga nisbatan ijobiy munosabat hosil qilishida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarni kasblar bilan tanishtirishda rolli o‘yinlardan samarali foydalanish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Kasblar bilan tanishtirishning asosiy maqsadi bolalarda mehnatga hurmat hissini shakllantirish, jamiyatdagi turli kasb egalarining faoliyatini tushuntirish hamda kelajakda ongli kasb tanlashga dastlabki poydevor yaratishdan iboratdir. Maktabgacha yoshdagi bola hali kasb tanlash bosqichida bo'lmasa-da, unda kasblarga nisbatan qiziqish, kuzatish va taqlid qilish xususiyatlari kuchli bo'ladi. Shu bois aynan shu davrda berilgan to'g'ri pedagogik ta'sir kelajakda katta natija beradi. Rolli o'yinlarda bola ma'lum bir kasb egasi rolini bajaradi va shu kasb faoliyatini amaliy tarzda ifodalaydi. Masalan, “Shifokor va bemor” o'yinida bola shifokor rovida bemorni ko'rikdan o'tkazadi, maslahat beradi, dori yozadi. Bu jarayonda u shifokorning vazifasi faqat davolash emas, balki bemorga mehribon bo'lish, sabr bilan muomala qilish va mas'uliyatli yondashish ekanligini anglaydi. “O'qituvchi va o'quvchi” o'yinida esa bola bilim berish, tartib saqlash, tushuntirish va boshqarish ko'nikmalarini kuzatadi hamda his qiladi.

XULOSA

Rolli o'yinlar orqali bolalarni kasblar bilan tanishtirish maktabgacha ta'lim tizimining muhim pedagogik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan o'yin faoliyati orqali bola atrofdagi ijtimoiy muhitni chuqurroq anglaydi, kattalar hayotiga qiziqadi va jamiyatdagi turli kasblarning mazmunini tushunib boradi. Oddiy tushuntirish yoki nazariy ma'lumotga nisbatan rolli o'yinlar bolada kuchliroq taassurot qoldiradi va bilimning mustahkam o'zlashtirilishiga xizmat qiladi.

Kasblar bilan tanishtirish jarayonida bola nafaqat kasb nomlarini bilib oladi, balki shu kasb egasining vazifasi, jamiyatdagi o'rni va mehnatining ahamiyatini ham anglaydi. Bu esa bolalarda mehnatga hurmat, mas'uliyat, intizom, insonparvarlik va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Ayniqsa, shifokor, o'qituvchi, oshpaz, haydovchi, dehqon, quruvchi kabi kasblarni sahnalashtirish bolalarning hayotiy tajribasini boyitadi. Tarbiyachi bu jarayonda markaziy shaxs hisoblanadi. U o'yin uchun qulay sharoit yaratishi, bolalarning qiziqishlarini hisobga olishi, rollarni to'g'ri taqsimlashi va bolalarning mustaqil fikrlashini rag'batlantirishi zarur.

Milliy qadriyatlar asosida kasblarni tanishtirish ham bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir. Kulolchilik, kashtachilik, hunarmandchilik, dehqonchilik, novvoylik kabi milliy kasblarni o'yin jarayoniga olib kirish bolalarda milliy merosga hurmat, tarixiy xotira va o'z xalqining qadriyatlariga sadoqat hissini kuchaytiradi. Bu esa yosh avlodning nafaqat kasbiy, balki ma'naviy barkamolligini ham ta'minlaydi.

Kelgusida ushbu yo'nalishni yanada takomillashtirish uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarida kasblarga oid maxsus rivojlantiruvchi markazlarni kengaytirish, didaktik vositalar va o'yin materiallarini boyitish, pedagoglarning metodik tayyorgarligini oshirish hamda ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash zarur. Bundan tashqari, kasblar bilan tanishtirish bo'yicha maxsus metodik qo'llanmalar ishlab chiqish va ularni amaliyotga keng joriy etish ham muhim hisoblanadi.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentabrdagi PQ-3305-sonli “Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Qarori.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-sonli “O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida”gi Qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli “2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida”gi Farmoni.
4. “Ilk qadam” davlat o'quv dasturi. – Toshkent: Maktabgacha ta'lim vazirligi, 2022..

5. Usmonova M. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
6. Xasanboyeva O.U. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Ilm Ziyoyi, 2017.
7. Tojiboyeva D. Bolalarni maktabga tayyorlash metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
8. Qodirova F.R. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: Tafakkur, 2019.